

בערך זה יידונו פרטי הדינים הנוגעים לטיפול רפואי של בן או בת באחד מהוריהם. בכל מקום בערך זה שכתוב "בן" הוא-הדין גם לבת, ובכל מקום שכתוב "אב" הוא-הדין גם לאם.

ב. פרטי דינים

טיפול רפואי בהורים – עיקר הבעיה ההלכתית-רפואית ביחס להורים נוגעת לטיפול בהם, שכן התורה אסרה הכאת אביו ואמו⁷, ומכאן למדו חז"ל שכל הכאה בהורים הגורמת לצרירת דם – אסורה, ומיתתו בחנק⁸. ואף שחבלה בכל אדם אסורה, ובכל זאת התירה התורה חבלה שהיא לרפואה, קיימת בעיה מיוחדת בטיפול רפואי-כירורגי בהורים, שמא עשוי החתך להתרחב מעבר למידה הדרושה לצורך הרפואה, ונמצא מתחייב באיסור שיש עליו עונש מיתה, מה שאין כן בסתם אדם, שהאיסור הוא בלאו⁹.

תנאי האיסור לטיפול – איסור הטיפול הרפואי בהורים מחשש לחבלה יתירה בהם, הוא דווקא כשאין אחר שיכול

הבחנה – ראה ערך קדושין וגרושין

הומוסקסואליות – ראה ערך מיניות

הוצאת זרע לבטלה – ראה ערך זרע

הורים

א. הגדרת המושג

מצות כיבוד אב ואם היא חמורה שבחמורות¹, והיא מצות עשה גדולה², והאריכו חז"ל בגודל המצווה וחשיבותה הרבה³.

מקור השם 'הורים' הוא משם העצם הריון⁴. יש הסבורים, שהורה הוא האב, שהוא הגורם את ההריון⁵; ויש הסבורים, שהורה הוא האם, שהיא נושאת את ההריון⁶.

[5] אונקלוס ורמב"ן, במדבר יא יב. [6] א"ע ורש"י הירש, שם. [7] שמות כא טו. [8] סנהדרין פה ב; רמב"ם ממרים ה ה; טוש"ע יו"ד רמא ג, וחז"מ תכר א. וראה גם ברש"י שמות כא טו. [9] סנהדרין פד ב. וראה ברמב"ן תורת

[1] ירושלמי פאה א א; דברים רבה ו ב; תנחומא, עקב ב; פסיקתא רבתי, כג. [2] רמב"ם ממרים ו א. [3] ראה – מכילתא יתרו, פרשה ח; קידושין ל ב; ירושלמי קידושין א ז; טוש"ע יו"ד רמ א, ועוד. [4] רש"י בראשית מט כו.

זריקה תוך-שרירית לאביו – יש אומרים, שמותר לבן לתת זריקה כזו רק בתנאי שאין שם אחר שיכול לתת הזריקה¹⁸; ויש אומרים, שאף אם יש משהו אחר שיכול לעשות זאת, מותר לבן להזריק לאביו זריקה כזאת, כי בדרך כלל לא מתקיימת בזריקה ההגדרה של חבלה¹⁹.

תנאים בהיתר הטיפול על ידי הבן – כאשר הבן עושה בחינם, ואחר עושה בשכר – יש אומרים, שנחשב כאילו אין שם אחר²⁰; ויש אומרים, שמחוייב הבן להוציא ההוצאות, ולא יכניס עצמו בשגגת חנק²¹, ומכל מקום יש מי שכתב, שהיינו דווקא שכר של מטפל רגיל, אבל אין חובה להפריז על השכר²².

אם צריך האב לטרוח לילך אצל רופא או בית חולים, נחשב כאין שם אחר²³.

יש מי שהבדיל בין טיפול הגורם לחבלה כשהמטרה היא למנוע צער בלבד,

לטפל בהם¹⁰. אמנם גם במקום שיש אחר שיכול לרפא אותם – יש אומרים, שהאיסור על הבן הוא חומרה בלבד¹¹; אמנם יש מי שכתב, שלשיטת ראשונים האיסור הוא גמור וחמור¹².

יש אומרים, שבכל עניין שהוא לרפואה, ואביו מצווה לו לעשותו, מותר לבן לעשותו בשביל¹³; וכן אם הבן עושה טוב יותר מאחרים, ואביו חפץ שהוא יעשה, יכול לעשות¹⁴.

היה קוץ תחוב לאביו – לא יוציאנו שמא יבוא לעשות בו חבורה, וכן אם הוא רופא לא ירפאהו בדבר שעושה חבורה, אף על פי שמכווין לרפואה¹⁵. במה דברים אמורים, כשיש שם משהו אחר לעשות הרפואה, אבל אם אין שם אחר לעשות, מותר לבן לרפאות אביו, כפי מה שירשהו¹⁶. ואפילו אם האב לא ציווה, אבל הבן מבין מעצמו שיש סכנה בדבר אם ימתינו לאחר, מותר לבן לרפאות את אביו¹⁷.

[16] רמב"ם שם; רמ"א שם; חינוך, מ' מח, בדיני המצוה; בן איש חי, שנה ב, פ"ר שופטים סקכ"ד. וראה בשו"ת מנחת יצחק ח"א סי' כז-כח, וח"ו סי' צט – השיטות השונות העולות מהגמרא והפוסקים. [17] דרך פיקודיך, מ' מז. [18] שו"ת מנחת יצחק ח"א סי' כז-כח; שו"ת כנסת יחזקאל (גרובנר) ח"א סי' נח. [19] גשר החיים ח"ב פ"א; שו"ת מנחת שלמה סי' לב. [20] יפה ללב ח"ג סי' רמא; גשר החיים ח"ב פ"א; שו"ת חלקת יעקב ח"ב סי' לט; שו"ת מנחת שלמה סי' לב; כל בו על אבלות ח"ב עמ' 14-15. [21] שו"ת הר צבי חיו"ד סי' קצז; הגר"א הרצוג, בגשר החיים שם. וראה בשו"ת הגר"א הרצוג, חיו"ד ח"א סי' עה. [22] שו"ת שבט הלוי ח"י סי' קנט. [23] שו"ת מנחת יצחק שם.

האדם, סוף עניין הסכנה; שאילתות פ' משפטים, סי' ס, ובהעמק שאלה שם; שו"ת מנחת יצחק ח"א סי' כז – השיטות השונות אם יש הבדל בין פעולה רפואית שיכולה לסכן את האב, כגון ניתוח, לבין פעולה רפואית שרק תגרום לחבלה יתירה, כמו הוצאת קוץ. [10] ראה להלן הע' 20 ואילך. [11] ב"י יו"ד רמא; הגר"א יו"ד, שם סק"ה; גשר החיים ח"ב פ"א; שו"ת שבט הלוי ח"י סי' קנט. [12] שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' לב. [13] מנ"ח מ' מח סק"ב. וראה בשו"ת מנחת שלמה, שם. [14] ערוה"ש יו"ד רמא ו; שו"ת שבט הלוי ח"י סי' קנט. [15] סנהדרין פד ב; רמב"ם ממרים ה ז; טושו"ע יו"ד רמא ג. וראה עוד בשאילתות, שאילתא ס, ובהעמק שאלה שם סק"א; תו"ש משפטים פכ"א אות רפט.

יפגע בו שלא לצורך³⁰.

אבי-אביו – לעניין הוצאת קרן, או הקזת דם לאבי-אביו, מעיקר הדין דינו ככל אדם אחר, ולא כאביו³¹.

מילה – מותר לבן למול את אביו, אם קשה להמתין לאחר שיבוא למולו, והאב מצטער על העיכוב³².

בדיקת סוכר – יש מי שכתב, שאם אין שם אחר, מותר לבן לקחת מעט דם מאביו לבדיקת רמת הסוכר בדמו של אביו, כדי שידע להיזהר באכילתו³³.

מי שנטרפה דעת הוריו – ישתדל לנהוג עמהם כפי דעתם, ואם אי אפשר לו לעמוד בהתנהגותם, ילך לו ויניחם, ויצווה לאחרים להנהיגם כראוי³⁴; ויש מי שכתב, שאין הוראה זו נכונה, ואין לבן לעזוב את

כגון הוצאת קרן, שאז מותר לבן לעשות טיפול זה רק במקום שאין אחר, לבין טיפול וחבורה במקום סכנה או ספק סכנה, שמותר לבן בכל מקרה²⁴.

בכל מקרה יש לאב לבקש מבנו לעשות הזריקה, ולומר לו שהוא מוחל לו אם יעשה חבורה יתירה²⁵; ויש מי שכתב, שצריך לבקש רשות מאביו ומבית דין²⁶.

זריקה תוך-ורידית, או ניתוח גדול – במקרים אלו יש מקום להחמיר, כך שאם יש שם אחר לא יעשה זאת הבן²⁷. ויש מי שכתב, שאם אחר מכוון את המחט לווריד, זה מצב קל יותר מבחינת ההלכה, שהבן ימשיך את ההזרקה²⁸. ומכל מקום, בדבר שצריך מומחיות יתירה כמו ניתוח, מותר לבן לבצע זאת כשאביו מבקשו²⁹, או כאשר האב דורש בתוקף שרק בנו הרופא ינתח אותו – יש מי שכתב, שהבן ישמע לו, אך יבקש מראש מחילה מאביו אם

שם. [28] שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' עט אות' ב-ג. אמנם ראה בח"ב סי' קיב אות ג, שכתב שאפילו אם אחר התחיל את החדרת המחט לווריד, יש לאסור על הבן לגמור הפעולה, וצ"ע. וראה בשו"ת צפנת פענח סי' קנג, בעניין העמדת 'באנקעס' לאביו. [29] כל בו על אבלות ח"ב עמ' 14-15. [30] שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' תמג. [31] שו"ת תורה לשמה סי' רסה; שו"ת ציץ אליעזר חכ"ב סי' סא אות ב. [32] שו"ת ציץ אליעזר ח"ז, במילואים לסי' יד סוף אות א, בשם בעל ארץ צבי. [33] שו"ת ציץ אליעזר חכ"ב סי' סא. אמנם השאלה ועיקר הדיון שם הוא ביחס לאבי-אביו, אך משמע מדעתו שגם באביו מותר, עיי"ש. [34] רמב"ם ממרים ו י, ובנו"כ; ס' החינוך מ' ריב; טושו"ע יו"ד רמ י, ובנו"כ, והוא על פי גמ' קידושין לא ב, תוס' שם ד"ה ובאת, ובמדרש רבה דברים א טו; בן איש חי, שנה ב, שופטים סקט"ו. וראה עוד

[24] שו"ת חלקת יעקב ח"ב סי' לט. וראה בשו"ת כל בו על אבלות, ח"ב, סי' ד, שחילק באופן דומה בין רפואה שמצריכה אומנות יתירה, לבין רפואה שאין צורך במומחיות מיוחדת. וראה עוד בשו"ת בצל החכמה ח"ב סי' כה, ובשו"ת באר משה ח"ד סי' פד. [25] הגרי"א הרצוג, בגשר החיים שם. ועיי"ש שנסתמך על המנ"ח מ' מט, שהאב יכול למחול על הכאתו. אכן, זו איננה דעה מוסכמת, כדמשמע בשאלות משפטים, שאילתא ס, שאב שמחל על כבודו – כבודו מחול, הוא דווקא בכבוד, אבל לא מועילה מחילתו בהכאה ובקללה, וראה בהעמק שאלה, שם. וראה באריכות בשאלה זו בברכ"י יו"ד רמ ח; טורי אבן, מגילה כח א; שד"ח מע' הכ"ף כלל לא; תו"ש שמות, פכ"א אות רפט; הרב זיין, לאור ההלכה, עמ' שיח-שכ; שו"ת חלקת יעקב ח"ב סי' לט. [26] חמאת החמדה, הובא בתו"ש שמות, פכ"א אות רפט. [27] גשר החיים שם; הגרי"א הרצוג

לו, אפילו אין סכנה בדבר⁴¹.

הוריו³⁵.

המתפלל על אביו החולה – יזכירו בשמו, ולא יוסיף אדוני אבי, או אבא מארי, שאין גבהות לפני המקום⁴².

אסור לו לבן לקשור את אביו כדי למנוע השתוללותו³⁶, אבל אם יש חשש שהוא יינזק מהשתוללותו, מותר לקשורו, עד שיימצא סדור מתאים במוסד³⁷.

רחיצה – במקום שאין אחר, מותר לבן לרחוץ את אביו, או את אמו, או למרוח לו משחה, אפילו במקומות המכוסים, אלא שישתדל עד כמה שאפשר שלא לראות את ערוותו⁴³.

מחוסר הכרה – יש מי שכתב, שגם אם ההורה הוא מחוסר הכרה יש חיוב כיבוד אב ואם לבקרו ולסעדו, אף שלכאורה נראה שאינו מבין מה עושים עבורו³⁸.

מניעת צער ודאגה – כשהבן נמצא במקום סכנה, והאב והאם דואגים לו, מצווה עליו להודיעם מיד כשיצא מהסכנה⁴⁴.

המרת פקודת רופא – אב חולה, שאסרו לו הרופאים לאכול או לשותת דבר מסויים, והוא שואל מהבן לתת לו דבר זה למרות איסור הרופאים, אין הבן מחוייב לשמוע לו, אפילו אם האב אומר לו שלא ימחל לו³⁹. יש אומרים, שהיינו דווקא אם יש סכנה בדבר שאסרו הרופאים, אבל אם אין בו סכנה – ישמע לו, אפילו אם יש חשש שהדבר יזיק לו⁴⁰; ויש אומרים, שבכל מקרה שיש חשש לנזק לא ישמע

אב הנוטה למות, ומבקש מבנו לגלות לו האמת – ראה בערך גילוי מידע לחולה, ובערך נוטה למות.

על סמכותם של הורים ביחס להחלטות טיפוליות בילדיהם – ראה ע"ע הסכמה מדעת; ילוד; עבר; קטן.

וראה אנציקלופדיה תלמודית, כרך כו, ע' כבוד אב ואם הע' 214. [42] ס' חסידים, סי' תת; ברכ"י יו"ד סי' רמ סק"ד, ושירי ברכה שם, סק"ד; שו"ת תשובה מאהבה ח"ג סי' רמ; רעק"א בהגהותיו לאו"ח קיט א; שו"ת ציץ אליעזר ח"ה, קונט' רמת רחל, סי' יג. [43] אוצה"פ סי' כג, סקכ"ג אות ב, בשם שמע אברהם סי' ע; נשמת אברהם חאה"ע סי' כג סק"ט; הרב י. זילברשטיין, בס' דברים שיש להם שיעור, עמ' 146 ואילך. אמנם מערוה"ש אבה"ע כג ח משמע, שגם כשאביו צריך לכך – אסור. וכן משמע בספר הזכרונות לרבי צדוק הכהן מ"ע א. [44] ס' חסידים סי' תקעה; מנורת המאור אלנקה ח"ד עמ' 20. וראה שמו"א ט ה.

בתדב"א רבה פכ"ז. [35] ראב"ד, בהשגותיו ממרים שם. וראה עוד בנידון ביש"ש קידושין לא ב; ברכ"י יו"ד סי' רמ; שו"ת באר משה ח"א סי' ס אות י. וראה עוד תוס' ר"י הזקן, קידושין לא ב; ב"ח ודרישה, יו"ד סי' רמ; מאה שערים שני"ד; ט"ז שם סקי"ד; ערוה"ש שם לב; שו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קיא אות ז. [36] שו"ת ציץ אליעזר, ח"ב סי' נט. [37] נשמת אברהם חו"ד סי' רמ סק"ד, בשם הגרי"י נויבירט. [38] שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' תמח. [39] ס' חסידים, הוצאת מקי"ג, סי' שטז; בית לחם יהודה, יו"ד רמ טו; ערוה"ש יו"ד רמ מא. [40] ברכ"י יו"ד רמ י. [41] שו"ת קול גדול סי' נד; יד שאול, יו"ד סי' רמ סקי"א; שו"ת באר משה ח"א סי' ס אות י.